विभाजके अवयवे, "अत्रस्यांशाः समाख्याताः षष्ट्युत्तरशतत्रयमिति" "क्षेत्रं होरा च द्रेक्काणं नवांशोद्वादशांशकः। त्रिंशांशश्चेति विज्ञेयः षड्वर्ग इति च ज्योतिषम् नवमितोऽंशः (राशेस्त्रिंशभागः) नवांशः एवं द्वादशांशादयः। स च अंशः षष्टिकलात्मकः कला तु षष्टिविकलात्मिका। नवभिर्विभक्ते राशेः त्रिंशात्मके नवांशे च। "द्विभर्तृका मेषनवांशके स्यात्" इत्युपक्रम्य "निःस्वा मृगांशे" इति, "विगुणा घटांशे" इति च व्यवहारचमत्कारः। ६, १, २०३ पा० सू० इषादिषु पाठात् अस्य आद्युदात्तत्वम्।

अंशक त्रि० अंश-ण्वुल्। विभाजके। स्त्रियाम् अंशिका। ज्ञातौ दायादे पु० अंश+स्वार्थे कन्। अंशशब्दार्थे "त्रिंशांशकस्तथा राशे भाग" इत्यभिधीयते इति ज्योतिषम् नवमिते राशित्रिंशभागात्मके नवांशे, "द्विभर्तृका मेषनवांशके स्यात् इत्युपक्रम्य" "वृषांशके सा पशुशीलयुक्तेति" सिंहांशके सा पितृवाससंस्थितेति, च ज्यो० सौरदिने न०।

अंशल त्रि० अंश+बलोपाधिके मत्वर्थे लच्। बलवति। अंशं लाति ला+क। अंशग्राहके त्रि०।

अंशसवर्णन न० समानोवर्णः योगवियोगयोग्यता सवर्णः ततः करणार्थे णिचि भावे ल्युट् सवर्णनम् अंशयोः अतुल्यच्छेदयोः राश्योः समच्छेदकरणम् ६त०। लीलावत्युक्ते अतुल्यच्छेदराश्योः योगवियोगयोग्यतासम्पादके समच्छेदसाधने क्रियाविशेषे, तत्रादावंशसवर्णनमित्युक्तम् "अन्योन्यहाराभिहतौ हरांशौ राश्योः समच्छेदविधानमेवमिति लीलावत्यामुक्तम्।

अंशहर त्रि० अंशं हरति हृ-अच्। अंशहारके "द्वंशहरोऽर्द्धहरो वा पुत्रविभाज्जनात् पितेति" स्मृतिः। अनुद्यमने एव हृञोऽच् इति नियमात् अन्यत्र अण्। भारहारः।

अंशावतरण न० ६ त०। भारते आ० प० ६४अ० उक्ते देवानां स्वस्वभागविशेषेण वासुदेवादिरूपेण पृथिव्यामाविर्भावेन नरदेहग्रहणरूपे अवतरणे।

अंशिन् त्रि० अंश-णिनि। अंशकारके "पुनर्विभागकरणे सर्वे वा स्युः समांशिन" इति स्मृतिः अंश+मत्वर्थे इनि। अवयविनि। "अंशिनः स्वांशगान्यत्वाभावं प्रति स्वातन्त्रेति" वेदान्तपरिभाषा।

अंशु पु० अंश-कुण० कु। किरणे सूत्रे सूक्ष्मांशे प्रकाशे प्रभायां वेगे च "अंशवोऽत्र पतिता रवेः किल"? इत्युद्भटः "सूर्यांशुभिर्भिन्नमिवारविन्दमिति" कुमा०। तत्र स्वपरप्रकाशकस्य तेजःपदार्थस्य समन्तात् प्रसृतः स्पर्शयोग्यः किञ्चिद्विविक्तः सूक्ष्मांशविशेषः किरणः, स च प्रायशः सूर्यस्य, तस्य तेजसा प्रदीप्तचन्द्रादेश्च। तदपेक्षया अल्पस्थानप्रसारी किञ्चिद्विरलः स्पर्शयोग्यः तेजःसूक्ष्मांशः प्रभा, सा च रत्नादिस्थानः। चन्द्रादेस्तु अन्यापेक्षयाऽधिकप्रसृतत्वात् किरणसम्भवः अतएव तत्र शीतांशुः सितकिरण इत्यादिप्रयोगः। स्पर्शयोग्यः तेजःपदार्थस्य किरणादपि निविडः सूक्ष्मांशः आतपः, किरणापेक्षया अतिविरलप्रसारी स्पर्शायोग्यः परप्रकाशसाधनमतिसूक्ष्मांशविशेषः आलोकः। प्रभायाम् आलोके वा न स्पर्शोऽनुभूयते। तत्र अंशुशब्दस्य किरणवाचित्वे सहस्रांशुः उष्णांशुः शीतांशुरित्यादयः। प्रभापरत्वे रत्नांशुः भास्वांशुरित्यादयः। "अजस्रमाश्रितराजकीयगुणगतोऽप्यलाभुनमांशुभिन्नयेति" "द्विजावलीबालभिशाकरांशुभिरिति" च माघः। सूत्रांशपरत्वे अंशुकं पट्टांशुकं क्षौमांशुकमित्यादयः। प्रकाशपरत्वे उपांशु अप्रकटप्रकाशत्वाच्चास्य गुप्तत्वं प्रतीयते तत्रार्थिकम्। सूक्ष्मांशभागपरत्वे प्रांशुः प्रोन्नतापयस्त्वा च्चास्य दीर्घत्वं प्रतीयते तत्रार्थिकम् इति।

अंशुक न० अंशवः सूत्राणि विषयोऽस्य अंशु+अण्यादि० क। वस्त्रे। "यत्रांशुकाक्षेपविलम्बितानामिति" कुमारः। सूक्ष्मवस्त्रे उत्तरीयवस्त्रे पत्रे (तेज पात) शुक्लवस्त्रे च। अंशु+स्वार्थे कन्। अंशुशब्दार्थे पु०।

अंशुधर पु० धृ-अच् ६त०। सूर्ये अंशुभृदादयोऽप्यत्र किरणादिधारके वेगधारके च त्रि०।

अंशुपट्ट न० अंशुना सूक्ष्मसूत्रेण युक्तं पट्टम्। सूक्ष्मसूत्रघटितपट्टवस्त्रे। "श्रीफलैरंशुपट्टानामिति" विष्णु०।

अंशुपति पु० ६त०। सूर्ये, तस्य सर्वतेजस्विनां किरणाधायकत्वात् चन्द्रादिप्रहादौ तेजोदायकत्वाच्चास्य तथात्वम् अतएवोक्तं बृहत्संहितायाम् "सकिलमये शशिनि रवेर्दीधितय" इति "मूर्तित्वे परिकल्पितः शशिभृत" इति बृहज्जातके च। "अग्निं वायादित्यः सायं प्रविशतीति" "उद्यन्तं वायादित्यमग्निरनुसमारोहतीति" च श्रुतौ अग्नेः सूर्यांशुप्रवेशाभिधानम्। अत एव सायं तस्य त्विषां प्रतित्वेन तस्यास्तमये तासामनुसरणार्थं ज्वलनप्रवेश उक्तः। यथा "रुचिभाजि भर्तरि भूयं विमलाः परलोकमभ्युपगते विविशुः। ज्वलनं त्विष इति"। एवं अंशुस्वामी त्विट्पतिप्रभृतयोऽप्यत्र।

अंशुमत् पु० अंशु+अस्त्यर्थे मतुप्। सूर्ये, अंशुमाञ्छब्दादयो-